

ԶԱՅՆ

ՀԱՄԱԳՈՐԾՎԱԿԱՆ

«ՀԱՄՃԵՆ» ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ-ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐՁ

Անվար

ԽԱՅԻԿ ԹԱԿՄԱՋՅԱՆ

Խայիկ Թահմաջյանը ծնվել է 1941 թ. Արխագիայի Գագրայի շրջանի Սահստիր գյուղում: 1960 թ. ընդունվել է Սովոկայի հողաշինարարության ինժեներների բուհ, որն ավարտելուց հետո աշխատել է Սովոկայում, Ազմա-Արայիմ, Սոշիում, Գագրայում, նաև Հայաստանում: Այժմ բնակվում է հայրենի գյուղում: Նա համշենահայությանը նվիրված մի շարք գրքերի և հոդվածների հեղինակ է:

Ահա մի քանի տարի է, ինչ քայլում եմ Եղեռնի հետքերով և անընդհատ պրատուներով մեջ են: Տարբեր մարդկանց հետ շիվելիս, հաղորդակցվելիս բացահայտում եմ նորանոր պատմություններ, որոնց մասին իիշելն անգամ զարդութելի է, բայց մերն են դրանք, մեր նախնիների կյանքն է եղել դա: Եղեռնի թեման այսօր շատ է քննարկվում: Եղեռնի յուրաքանչյուր զոհ՝ իր պատմությունն է ունեցել: Ոնանք որոշ չափով բացահայտված են, ոճանք՝ ոչ: Ես շնորհակալ եմ այն անձանց, ովքեր օգնել են ինձ այլ գործում: Այդ երախտավորներից մեկն է Արխագիայի Գագրայի շրջանի Սահստիր գյուղի հայկական թիվ 3 ոչ լրիվ միջնակարգ դպրոցի հայոց լեզվի և գրականության ուսուցչուի Ոհմա Մուշեղի Ակերսանյանը: Ի միջի այլոց, մենք համադասրանցի ենք եղել, երկուս էլ կյանքի դժվարին ուղի ենք անցել:

Եվ այսպես, որոշեցի այսօր բացահայտել այդ ուսուցչուին կերպարը:

Կարող եք հարցնել, թե ինչով է արտասովոր նա: Կասեմ: Արդեն կես դարից ավելի է, ինչ անխոնջ աշխատում է մանուկների հետ, բայց չթողնելով ոչ մի տարի, ոչ մի օր: Հերթական ուսումնական տարին ավարտվելուց հետո, անհամբեր սպասել է նոր ուսումնական տարվան: Իր իսկ ասելով, դժգոհ է եղել միայն արձակուրների քանակից և երկարատևությունից:

Ազգերի միաձուլման այս մեր դարաշրջանում, երբ թվում է, թե դրա դեմ պայքարելն անհմաստ է, հազվագյուտ, բայց դեռ կան այնպիսիք, որ պայքարում են: Այդպիսին է հայոց լեզվի և գրականության ուսուցչուի Ոհմա Ակերսանյանը, որն իր ուսուցչական գործունեությունը սկսել է դեռևս անցյալ դարում՝ 1960-ին:

Նրան խնդրեցի, որ «Զայն համշենական» թերթի ընթերցողների համար պատմի իր մասին, իր նախնիների մասին:

Ո.Ա. – Ծնվել եմ Վրաստանի Շուլա-Վերի շրջանի Շահումյան ավանում 1942 թ. ապրիլի 5-ին: Մայս Արևալույսը, Տրավիզոնի նահանգի Ջենիկ գավառից Արխագիա գաղթած Սիրակ և Պայծառ Բաղրամայանների դրստրն էր: Հայրը՝ շուլավերցիների Վարդան և Սոնա Ակերսանյանների որդին էր: Հայրս, մինչև Հայրենական պատերազ-

Ոհմա Ակերսանյան

մի սկսվելը, ուսուցչություն է արել Արխագիայի Գագրայի շրջանի Ութիարյուր գյուղի դպրոցում: Պատերազմն սկսվելուց հետո գրակոչվել է բանակ: Նա զոհել է Բերլինում: Հորից հիշատակ ոչինչ չի մնացել, բայց մի շնոր-

նկարչություն, ֆիզկուլտուրա, երգ:

Տարրական դպրոցի դասաստուններս սիրով ու հազարնքով եմ հիշում, որոնց կրթական մակարդակը, միգուցեց, այնքան էլ բարձր չի եղել, բայց որ լավ մանկավարժներ էին, դա հաստատ է: Բոլոր վարժուիկներն էլ սիրելի էին ու հարգված: Ուզում եմ վրացերենի վարժուիու մասին պատմել, թե նա ինչպես էր ամեն մերու գործադրություն և խաղերի միջոցով մեզ վրացերեն սովորեցնելու համար: Մասձավլերել Տամանիան (այդպես էր նրա անունը) սիրելի էր մեզ, ու մենք սիրով էինք կատարում նրա համձնարարությունները: Հետագայում իմացանք, որ նա համապատասխան կրթություն չի ունեցել, ընդամենը միջնակարգն է ավարտել: Բայց դրանից նրա հեղինակությունը մեր աչքից բնավ չընկավ: Հետագայում վրացերենի շատ դասատուններ ունեցանք, բայց ոչ մեկը նրա եռանդն ու գիտելիքներ մատուցելու ունակությունը չուներ: Պատմեմ նրա սովորեցրած

Արի, քույրիկ, ինձ սովորեցրու, թե ինչպես խաղամ:

-Եթե փեխերիթ՝ բաք, բաք, բաք, խելերիթաց տաշ, տաշ, տաշ, Աքե՛ տաշ, իբե՛ տաշ, Ասե-իսե՛ իթամաշեր:

(-Ոտիկներով՝ բաք, բաք, բաք, Զերքերով է՝ տաշ, տաշ, տաշ, Այստեղ՝ տաշ, այնտեղ՝ տաշ, Այսպես-այլպես կիսաղամայա):

Հիմա էլ ուզում եմ ասել. մասձավլելով Տամանիա, մե շեն ձալիան միղվարխարյար: (Վարժուիկ Տաման, ես թեզ շատ եմ սիրում):

Ինչպես ասացի, բոլոր վարժուիկներին էլ սիրում ու հարգում էինք: Միայն մի տղամարդ դասատու ունեինք, որը երկար տարիներ աշխատեց այդ դպրոցում: Նա՝ Ս. Հայնը, տեր Թողիկյան տիկի մի դասատու էր: Հիշում եմ, ամեն դասի տղամարդին ցուցակայստ էր բերել տալիս, որ օգտագործեն աշխարհագրության ժամին: Եվ ամեն անգամ, դասից հետո այդ ցուցակայստերը շարքից դուրս էին գալիս, կոտրվում էին որևէ մեկի թիկունքին զարնվելու պատճառով: Պատժվում էին թե տղաները, թե աղջկները, եթե վարժապետը ուզած պատասխանը չէր ստանում: Երբ մեկ-մեկ բողոք էր լինում անհօրում էր ծեծը վերացնողներին: Կողմ էր ստալինյան դաժան ռեժիմին:

Խ.Թ. - Տիկին Ոհմա, ասացիք, որ ծավալ եք Շուկավերում, բայց ե՞ր և ինչպես եք հայտնվել Օսլոու գյուղում:

- Այս, ես ծնվել եմ Գիքորի հայրենիքում: Այն, որ Շահումյան ավանը Գիքորի բնակավայրն է եղել, ճիշտ է: 1965 թ., երբ ես և մայս զնացինը Շահումյան, հորեղբայրս մեզ ցոյց տվեց 1922 թ. մի լրագիր, որի մեջ գրված էր, որ մի ուն Սփյուա Գալայշան Վրաստանի վերաբան օրգանների աշխատակցուիի, մտերիմ է եղել Հովհաննես Թումանյանի հետ: Նա էլ պատմել է Գիքոր մանչուկի ողբերգական պատմությունը: Մեծ բանաստեղծն էլ ստեղծել է մի գողորդիկ պատմվածք:

Հիմա պատասխանեմ Ձեր հարցին: 1945թ., երբ Հայրենական պատերազմն արդեն ավարտված էր, ստացանք հորս «Աս ուղարքություն»: Դրանից հետո մայս որոշում է վերադարձնալ իր ծննդուների մոտ՝ Օսլոու գյուղ: Այդպես էլ իմ մանկության մնացած մասը անցավ Օսլոուի գարիվեր, քարքարության մաշտերում:

Հարունակությունը՝ 2-րդ էջում:

Սահստիրի հայկական ուրամյա դպրոցի հինգերորդ դասարանի սաներու ուսուցչուի Գոհար Վարդանյանի հետ: Նկարում կանգնած են ծախից աջ. Պազմիկ Ակերսանյան, Խաչիկ Թահմաջյան, Ողաք Քոյսան, Ոհմա Ակերսանյան: Արագին շարքում ծախից աջ. Վարդուշ Յազիջյան, ուսուցչուի Գոհար Վարդանյան, Զայտար Թորոսյան, 1953 թ.:

հավորական նամակ-բանաստեղծությունից, որով շնորհավորել է իմ ծննդյան երկամյակը: Այդ խունացած թերթունու զրոյական պահում եմ որպես սուրբ կյանքի մաս: Ուսուցչուի գործունեությունը սկսել է դեռևս անցյալ դարում՝ 1960-ին:

Նրան խնդրեցի, որ «Զայն համշենական» թերթի ընթերցողների համար պատմի իր մասին, իր նախնիների մասին:

Ո.Ա. – Ծնվել եմ Վրաստանի Շուլա-Վերի շրջանի Շահումյան ավանում 1942 թ. ապրիլի 5-ին: Մայս Արևալույսը, Տրավիզոնի նահանգի Ջենիկ գավառից Արխագիա գաղթած Սիրակ և Պայծառ Բաղրամայանների դրստրն էր: Հայրը՝ շուլավերցիների Վարդան և Սոնա Ակերսանյանների որդին էր: Հայրս, մինչև Հայրենական պատերազ-

խաղերից մեկի մասին, որի նմանը, իմ մանկավարժական գործունեության հիմունից ավելի տարիների ընթացքում չեն հանդիպել:

Աշակերտ. - Զալիս մինդա թամաշորա, Ուաքար արվիշի թամաշորա, Սողի, դա, մասնավէլ, թուող վի թամաշո:

(-Չատ եմ ուզում խաղալ, բայց չգիտեմ խաղալ,

ցնցվում էին ուսերը: Մենք՝ չարաձիներս, չէինք կարող հասկանալ, թե ինչ է կատարվում նրա հոգու խորքերում, և տրուինք տալով, ցատկուելով վազում էինք խաղատեղը... Երբ մեծ էի, տանը արդեն մազմիտոֆոն կար, ուզեցի ծայնագրել տատիս ասածները, ինդրեցի.

- Մէջ մա, ի՞նձ գրլի, բաղմա քու մասին, տա ինծո փախար դաշգրնուն ծէռկըն:

Նա նայեց մեզ թախծոտ հայացքով՝ պատրաստ մեր ամեն ցանկությունը կատարելու ու հանկարծ ասաց.

- Աշու, ախճիզըս, ի՞նձ բաղմիմ՝ դուշմընիս ալ չիմ ուզիլ ըն, ինձ դէսա յէս...

Չէինք մտածում, որ պատմե՛ չի նշանակում սերտած դասը վերաբառությունը: Նա պիտի նորից այդ ահավոր, աղետայի օրերի, տարիների միջով անցներու... Երբեմն հարևանների թախանձանքներին չէր դիմանում և տեղի էր տալիս: Հարևանուհիները հետո դղուում էին, որ խնդրել են, չէին դիմանում նրա հեծկություններին...»:

Այստեղ Զանակ տատի թուրնուիին չկարողացավ թաքնել իր հուզմունքը, շրջեց դեմքը, լուեց...

Զանակ տատի նախկին հարևանուի Սիրվարդ Լոյքանը պատմում է. «Զանակ տատի բնավորության մեջ մի զարմանայի բան կար, այն, որ բուռն ծիծաղին վարկանապես հաջորդում էր լացը առատահոս արցունքները: Ինչն էր այդպես սուր մեխվել, խրվել նրա կոկորդում ու հոգում, կարծում են մեկնաբանության կարիք չկա»:

Հշում եմ, երբ փոքր էի, մայրս ինձ Զանակ տատի հետ շուկա էր ուղարկում, բան-ման ծախելու: Զանակ տատը ռուսերեն հաս ու կենտ բառեր էր կարողանում արտաքերել: Հշողության մեջ մնացել են շուկայական խոսկությունից մի քանի բառեր. «բո՞լում վեսայ» (եւեատ բայմ?) հարցուում էր Զանակը դիմացը կանգնած զնորդին:

Դե, պարզ է՝ թուրքերնին հրաշալի տիրապետում էր: Ընդհանրապես մեր մեծերը, նրանց թվում նաև Զանակ տատը, երբ մեզնից փոքրերից, ինչ որ բան գաղտնի էին պահում, իրար հետ թուրքերեն էին խոսում:

Զանակ տատը իմ հուշերում մնացել է, ինչպես ասում են՝ «մեծի հետ՝ մեծ, փոքրի հետ՝ փոքր»: Մենք երբեմն ընկերուիին էինք, մեկ-մեկ էլ տատի դերի մեջ էր մտնում, խրատներ, խորհուրդներ էր տալիս: Իմ իշկական, այսինքն հարազատ, տատերից շատ են

Նստած են ձախից աջ՝ Սեղրակը, Զանակը և Ջայկանը. Սեղրակի առաջ կանգնած է Սարրան, Զանակի ծննդերին նստած է Հարութը, Ջայկանի առաջ կանգնած է Խորենը, հետևի շարքում երեք քույրերն են՝ Վարդանուշը, Արփիկը, Արշալույսը (հավանաբար 1931թ.):

Նրա հետ են հաղորդակցվել: Թող հողը թերև լինի նրա վրա ու հոգին լուսավոր... Ես խոնարհվում եմ քո շիրմի առաջ, Զանակ տատի:

Թորոնուիու՝ Կարսիկի, պատմածից. «Տասու իր բոլոր թուրների ու ծորոների օրորոցները օրորել է, «Նամիկ» կամ «Ա-այ» երգելով: Մեծ մասամբ թուրքերեն էր երգում: Նրան հաճույք էր պատճառում, որ օրորոց կա, օրորելու հնարավորություն կա, որ այդ փոքրիկները հայրական տամ հարկի տակ են, և

ոչ մի աղետ կախված չի նրանց գլխին: Տասու ուրիշ մարդ էր, ոչ բոլորը կարող էին դիմանալ նրան բաժին հասած դժվարություններին: Հշում եմ երբ փոքր էի, շատ էի սիրում նստել նրա գրկին: Զգում էի, որ նա էլ էր երջանիկ այդ պահին: Ով գիտե, միզուց նա այդ պահին իր միհայա դասերը՝ Մանուշակին էր մտարերում, որին թուրք ոստիկանը անողոքաբար խել էր նրա գրկից ու գետը օցել, և ավելի անոր էր գրկում ինձ: Ես նրա առաջին աղջիկ թուռ էի: Տասու

շատ էր սիրում բոլոր երեխաներին: Ես էի հիմա սիրում եմ բոլոր տատիկներին: Նրանց մեջ իմ Զանակ տատին եմ տեսնում՝ մաքրամաքուր, ազնիվ, բարի:

Հշում եմ, երբ վարսունական թվականներին հմացավ, որ իր Սամվել որդին, որը ութ տարեկան հասակում կորու էր, ապրում է Բերությում, տասու տանը տեղ չէր գտնում, զնում էր գալիս էր, ծեծում էր ծնկները, կարծես ուզում էր թշել գնալ, որ առաջ, ժամ առաջ տեսմել զավակին: Ամեն անգամ, հանգստի պահին, աթոռը դնում էր ծովի կողմը և երկար նայում էր: Սպասում էր... Այդպիսի պահերին չէինք խանգարում նրան, թողնում էինք իր խոհերի հետ: Հաճախ լսում էինք նրա մըմունցն առ Աստված: «Դէր Աստված, բոլ զօրութիւնի մէրնիմ, տա տուն սաղ-սալամատ որդիս բահած ունիս իրնակուկ իհմի, հոկիս մի առնուլ իրնակուկ դէսնում յավրիգիս»: Եվ ձեռքբեր երկինք կարկառած աղոթում էր ջերմեռանդ. Հայր մեր, որ երկինս ես... ու խաչակնքում էր երեսը:

Վարսիկը դարձյալ լռեց, հուզմունքը խեղդեց նրան:

Մայրական զգացողությունը չի խաբում: Զանակ տատը զգում էր ու հավատում: Նա պիտի տեսներ իր զավակին: Ճակատագիրն այնքան անողոք չի կարող լինել, որ լսելով որդու մասին, որին քարաստն տարի չի տեսել, ինքը անժամանակ փակի աչքերը: Եվ Զանակ տատը հաղթեց ծերության ու մահին, մինչև որ տեսավ իր կարուտակեց որդու: Մի երջանիկ օր, (ասում են՝ երկինքն ու երկիրը հաշտ էին իրար հետ), կորած որդին հայտնվեց մոր գրկում:

Հարևանների հարցին. «Զանակ տատի, ի՞նչ գիտես, թե սա է քո որդին», նա ասում է. «Ես զգում եմ նրա հոտը, շնչառությունը, շերմությունը, սրտի տրոպիյունը: Որպեսզի դուք է հավատաք, որ նա իմ Սամվելն է, ես ապացույց ունեմ ձեզ ցույց տալու: Իմ Սամվելի ուսքի ծնկից ներքն, ի ծնե, մի խոշոր թեն (խալ) կա»:

Այս ասելուց հետո, նա կրանում է, որդու շալվարի բղանցքը վեր է անում և բոլոր տեսնում են բարեբաստիկ ապացույցը:

Ամբողջ զյուղը, շրջանը, հարազատները, ականատես էին այդ իրողությանը: Արցունքները առատորեն հոսում էին բոլորի այտերով: Սրանը ուրախության և երջանկության արցունքներ էին, կենարար արցունքներ...

Ոիմա Ակեքսանյան

Եղեռն բարձ շատ է հոլովում վերջին կետարյա տասմայակներում, չնայած շուտով մի կլորդարյա տարելի է դաշնալու...

Հեղներ (Հեղնար) տատի համար մայրանուտն էլ էր արնուտ երևում, արևածագն էլ... Հաճախ ցնծության ճիշերն էլ նա նմանեցնում էր կոտորածի ճիշ-աղաղակների:

Երբ նայում էր բակում ճռվողող իր թուրներին, ծուռներին, ականայից արցունքներ էին գլորուում այտերն ի վար, մտքով տեղափոխուում էր իր մանկության օրանամբ՝ հարազատ գյուղը, հայրական տունը... ու ամեն ինչ խառնում էր իրար. փակ աչքերի դիմաց հարուում էին հայրն ու մայրը՝ այրունով շաղախաված, իրդեհի լափող լեզուներ, սևակնած ծուլս...

Մանկության օրերիս շատ են լսել, որ Հեղներ տատն իր կյանքից չլսված չի դժոխային պատմություններ է անում: Այն ժամանակ ինձ թվում էր, որ նա ինչ-որ վերացական, մեզ չվերաբերվու արկածների մասին է խոսում: Հիմա է, որ զրոյուն են, որ ականջի հետև են զցել, լրջորեն չեն զիտակցել նրանց կրած սարսափները:

ՀԵՂՆԵՐ ՏԱՏԸ

Եղեռնի տարին Հեղներ տատը հինգ-վեց տարեկան մի աղջնակ էր, որի ծնողներին իր աչքի առաջ մորթեցին-սպամնեցին թուրք վայրենիները: Իր տարիքը չի հիշում: Հշում է, որ Օդուից էր: Հոր անունը Սարգսն էր, մորը՝ Սառա: Թանագառը ժամանակակիր մայրը հիվանդ էր և քարավանից հետ է մնում, փոքրիկ Հեղների հետ վերադառնում է տուն: Թուրք ժամանակները գալիս են, մորը սրախողսող են անում, իսկ իրեն տանում են մի թուրքի տուն: Այնտեղ աղջնակը ոչխար էր արածացնում և դայակություն անում:

Հեղների մեծ եղբայրն իր ազգական Սեղրակ Բաղդասարյանի հետ գնում է գիշերով Հեղներին փախցնելու: Սակայն թուրքերը սպանում են եղբայրը, իսկ Սեղրակին հաջողաբար խել էր նրա գրկից ու գետը օցել, և ավելի անոր էր գրկում ինձ: Տասու

ներից, գողանում է աղջկան, մեծ դժվարությամբ հաջողացնում է նավու հասցնել Սև ծովի այս ափը՝ Արթազիա: Մարկոսը որդեգրում է Հեղներին: Աղջիկը մեծանում է Սարկոսի ընտանիքուն, այդ տնից էր հարս և գնում, անուսանանում է Կարապետ Ուստյանի հետ, որը նոյնակ գաղթականներից էր: Ունենում են ինձ զավակ հինգ տղան և չորս աղջկերի: Որդիները՝ Կարապետը, հազիկ գրածանաչ էին, բայց զավակներին ուսքի կանգնեցրին

Г.А. Сароян

Есть семьи, по которым можно изучать историю народа. К одной из таких относится и семья Варткеса Айковича и Кнарик Атамовны Кочикян. Профессиональные рестораторы, получившие образование в одном из лучших российских учебных заведений - Московском институте Народного хозяйства им. Плеханова, Кочикяны всю свою сознательную жизнь отдали любимому делу. Вот и ресторан "Урарту", открытый ими в Сочи, имеет свои отличительные особенности. Особая атмосфера, национальный колорит и уровень приема гостей давно вывели "Урарту" в разряд заведений, которые можно отнести к просветительскому национально-культурному центру. Здесь можно не только отведать великолепно приготовленные блюда армянской и кавказской кухни, но и поговорить о мировой истории и религии, армянском зодчестве. Впечатляющее панно, созданное под непосредственным руководством Варткеса Айковича, расскажет посетителю о культовых сооружениях Армении и знаковых событиях в жизни армян, отраженных в народном творчестве. Один из неповторимых национальных символов - Хачкар, расположенный во дворе заведения, изготовлен армянскими мастерами.

Не может культура народа оставить кого-либо равнодушным. Вот и приезжают в "Урарту" люди из различных уголков мира, среди них видные государственные и общественные деятели, представители культуры и искусства.

Стены "Урарту" слышали много историй о жизни армян, в которых печальные страницы сменялись позитивными. И вполне естественно, что в этих беседах ссылаются на труды армянских историков Егише, Хоренаци, Бузанда, математика-космолога А.Ширакаци, задолго до Коперника заявившего, что Земля круглая. Ознакомились бы "цивилизованные" европейцы с аргументами нашего Ширакаци, жившего в VII веке, не сожгли бы Джордано Бруно уже в XVII веке. Где, как не в "Урарту", можно услышать историю о римском консуле Крассе, подавившем восстание Спартака, но потерпевшем поражение от войск стратега Сурена - ставленника царя Великой Армении Артавазда. Сказ об Аварайской битве 451 г. поведает слушателям о легендарном армянском полководце Вардане Мамиконяне, восставшем против попыток насилиственного насаждения зороастризма, что позволило отстоять христианские устои, привитые народу в 301 году святыми Григорием Просветителем (Лусаворичем) и царем Трдатом III Великим. В стенах "Урарту" не раз звучали знаменитые амшенские мни (народные частушки), песни великих Саят-Новы, Комитаса и др. В дискуссиях о литературе с особым интересом обсуждаются произведения Нарекаци, Х.Абовяна, О.Туманяна, О.Шираза, П. Севака, В.Сарояна и др.

Однако самым сокровенным в семье Кочикянов является светлая память предков, память народа, переданная из уст от старшего поколения младшему. История семьи Кочикян отражает судьбу всего многострадального армянского народа, однако она имеет и свои отличительные особенности, при-

НЕТ, НЕ УГАС ОГОНЬ В АРМЯНСКИХ ОЧАГАХ

Слева стоят - Макруи, Айк, Вазген, сидят - Петрос, Майрам, Назик, Варткес, Саркис, 1951 г.

Слева - Вазген, Кнарик, Варткес, Саркис, Назик, Ангелина, 2007 г.

сущие армянам древнего Амшена. Рассказ об истории своего рода Варткес Айкович начинает с прадеда - Карапета Кочикяна, родившегося в 1840 году в селе Изакса, что в 7 километрах от Трабзона. Армяне всегда отличались трудолюбием и огромной тягой к знаниям. Если образование, считавшееся в условиях многовековой нестабильности самой твердой валютой, не могли по каким-то причинам получить родители, армяне традиционно прикладывали усилия, чтобы эти знания получили их дети. Вот и родители Карапета, потомственные крестьяне, сумели дать образование своему сыну, и Карапет получил возможность посвятить себя любимому делу - обучению детишек в армянской школе Трабзона. Под его руководством буквы великого Маштоца, созданные в 405 году снизошедшими "Божественным откровением", осваивали и взрослые, и дети. О педагогическом таланте Карапета ходили легенды, и многие армяне стремились отдать своих детей на обучение именно к нему.

В 1868 году в семье Карапета появилось пополнение - родился сын, которо-

го назвали Петросом. Мальчик рос достаточно смешливым и самостоятельным. К двадцати годам, имея за плечами, считавшийся в тот период престижным аттестат шестилетней школы, он объявил родителям, что намеревается выехать на заработки в христианскую Россию. Будучи разносторонне развитым человеком, легко изъяснявшимся на армянском, турецком, русском, греческом языках, Петрос, как и множество его армянских сверстников, освоил несколько специальностей, которые пригодились ему вдалеке от дома. В Крыму он работал на местном винзаводе, изготавливая вино, слава о котором распространилась далеко за пределы полуострова. Проработав после этого какое-то время в России, Петрос по настоянию отца вернулся домой и обзавелся семьей.

В середине 60-ых годов XIX столетия по приказу царя Александра III Турцию посетил агроном и чиновник наместничества в Тифлисе И.С. Хатисов с целью убедить тамошних армян выехать на жительство в российское Причерноморье и заняться возделыва-

нием сельскохозяйственных культур, в особенности табака, имевшего стратегическое значение. Ввиду военных действий с Турцией, российские власти не могли позволить себе быть зависимыми от вражеского государства в поставках важного сырья. Прибывавшим в Россию армянам сразу выдавалась царская ссуда и позволялось арендовать у местных помещиков земли для возделывания табака и иных сельскохозяйственных культур. Вначале планировалось культивировать табаководство в районе Новороссийска и Геленджика, однако климат в этом месте оказался неподходящим для возделывания культуры, и многие армяне-переселенцы вынуждены были переместиться на юг - в Сочи и Абхазию. Царское правительство не ошиблось в своем выборе: армяне, прибывшие в Россию, были искуснейшими табаководами, и уже через двадцать лет страна не только покрыла свои потребности в табаке, но и стала экспортirовать сырье в европейские государства, пополняя государственную казну твердой валютой. А немногочисленное местное население, проживавшее на этих территориях, получило возможность обучиться делу у армянских мастеров.

Видевший бесконечные притеснения христиан со стороны властей, Петрос также принял решение выехать на жительство в Россию. В 1909 году он договорился с владельцем парусника и тот согласился вывезти его с семьей в Батуми. В то время армяне, преследуемые невежественными соседями, стали массово выезжать из родных мест, поэтому перевозками армянских семей промышляли многие судовладельцы. Будучи уже на подступах к Батуму, как это часто бывало, нарушив уговор, судовладелец многократно увеличил цену, угрожая в противном случае расправиться с пассажирами. Петрос был не из робкого десятка, поэтому сумел приструнить разбойника и заставить его пришвартоваться у берегов Батума. Несмотря на нарушение договора со стороны судовладельца, Петрос рассчитался с последним согласно предварительной договоренности и сошел вместе с семьей на незнакомый берег. Ввиду финансовых затруднений семья лишь к 1913 году смогла добраться до Сочи и обосновалась на землях нынешнего села Барановка. У местных помещиков Барановых, в честь которых впоследствии назвали селение, была арендована земля, на которой длительное время выращивались табак, кукуруза, овощи и фрукты.

Становление. Каким оно может быть трудным, знают лишь те, кто сам прошел этот путь. Приходилось трудиться с утроенной силой, помогая и семьям армян, бежавших от ужасов Геноцида. Среди прибывающих были гражданские люди, героически оборонявшие город Ван и селения Ванского вилайета от регулярных сил противника. Беженцы со слезами на глазах рассказывали о героях Муса-Дага, 53 дня героически удерживавших позиции от

натиска озверевшего врага. Из уст в уста передавалась весть о судьбоносной Сардарапатской битве, где войска генерала Мовсеса Силикова в 1918 году сумели одолеть многократно превосходящие силы противника и тем самым предотвратить полное уничтожение армянского народа.

Судьба армянская - "из огня да в пламя". В 1917 году в России произошла революция, наступили лихие времена, которые оставили неизгладимый след в семейной памяти Кочикянов. Сочи переходил из рук в руки, о спокойной жизни пришлось надолго забыть. В 1919 году в город вошли казачьи формирования под командованием Шкуро. Так как времена были смутные, многие жители побережья в целях безопасности носили с собой оружие. В один из злополучных дней, когда Петрос вышел на сельскохозяйственные работы, к поню подъехали бойцы отряда Шкуро, которых Петрос принял за разбойников и выхватил пистолет. Увидев вооруженного человека, бойцы приготовились к атаке; лишь чудом Петросу удалось усыпить их будильность и бежать под градом пуль. Не родился Петрос под "счастливой звездой", не видать ему появившегося в том же году второго сына Варткеса. Судьба и далее благоволила ему - в продолжавшееся лихолетье у него родилось еще три сына, один из которых впоследствии умер от болезни, косившей людей в заболоченной слабо освоенной прибрежной местности.

Армяне традиционно славятся своей любовью не только к историческому Отечеству, но и к стране, давшей приют. Много сынов армянского народа ушло на фронт в годы Великой Отечественной войны, много полегло на поля браны. О героизме армянских воинов ходили легенды. Кто не слышал фамилий героев маршалов О.Х.Баграмяна, А.Бабаджаняна и С.Худякова (А.Ханферян), адмирала флота И. Исакова (Ованес Исаакян).

Не обошла Великая Отечественная война и семью Кочикян. В начале войны, подстегиваемый ненавистью к врачу, осмелившимся поднять руку на ставшее родным Отечество, добровольцем ушел на фронт Варткес. В последнем письме с фронта Варткес очень переживал, что врага могут добить раньше, и он не успеет внести свой вклад в дело разгрома ненавистных захватчиков. Вскоре после этого пришла "похоронка", известившая родных, что Варткес геройски погиб, сражаясь с врагом в боях под Киевом. Вечная память Герою!

Другой сын Петроса Айк, после окончания школы в 1930 году поступил на курсы бухгалтеров, и его жизнь на долгие годы оказалась связанной со счетоводством. К 1939 году он уже был главным бухгалтером передового колхоза, славился как известный специалист своего дела. Как и многих других, не обошли репрессии и Айка. В 1939 году на него был сфабрикован донос, он подвергся аресту. Так как обвинения в его адрес даже по тем строгим меркам считались незначительными, а он был незаменимым специалистом - кроме него никто не мог выполнить необходимую работу, Айка дважды в 1939 и 1940 годах привозили из тюрьмы в родной колхоз для составления годового баланса предприятия. Великая Отечественная война застала Айка в тюрьме адыгей-

ской столицы. Многие узники, как и Айк, просились на фронт, однако, их по известным причинам в зоны боевых действий не направляли. И лишь после того, как немцы стали бомбить Майкоп, заключенных вывезли в Астрахань, а оттуда в экстренном порядке они были направлены в качестве батальона смертников в Сталинград. В составе армии легендарного Рокоссовского Айк воевал на знаменитой Курской дуге, ос-

а также внештатной работе партийных и хозяйственных органов. В 2001 году он умер в кругу семьи, трех сыновей и дочки, и был с почестями похоронен на одном из сочинских кладбищ. Спи спокойно, Солдат!

Достойные дети достойных родителей. Что еще может так радовать отца? Сын Айка Варткес в 1964 году, окончив сочинскую школу N42, поступил на подготовительные курсы филиала

вплоть до 1996 года, возглавляя Кочикян В.А.

В 1990 году, посетив по приглашению друзей Германию, семья загорелась идеей создания своего заведения, которое бы притягивало теплом представителей разных народов. Сегодня можно сказать, что проект удался, и он будет надолго вписан в историю культурных традиций многонационального Олимпийского Сочи.

Рассказ был бы неполным, если бы в нем не упоминались дети и внуки Варткеса Айковича и Кнарик Атамовны. Сын Петрос - гордость отца, растит двух замечательных детей. Его дочь Наира с золотой медалью окончила сочинскую гимназию N15 и в числе трех лучших выпускников представляла родной город на "Губернаторском балу-2013" в Краснодаре. Сбылась ее давняя мечта - в июле сего года она зачислена в ряды студентов юридического факультета Кубанского госуниверситета. Этот год стал знаменательным и для сына Петроса - Тиграна. В составе футбольной команды юниоров Сочи он завоевал первое место на открытом первенстве испанского спортклуба "Барселона" и впервые за 18 лет престижный кубок, покинув пределы родины корриды, был вывезен в Сочи. Свой трофей Тигран представил вниманию полуторагодовалого сына Гаянэ - Левану, подающему большие надежды.

Семья Кочикян очень хлебосольная. Здесь любят собираться за большим круглым столом в теплой семейной обстановке. В один из таких дней автору этих строк тоже посчастливилось быть приглашенным на дружеское мероприятие. За многонациональным столом в доброжелательной обстановке под звуки трехтысячелетнего "циранапоха" (с арм. - "абрикосовая трубка"; на протяжении последних ста лет известен как "дутик"), приглашенные погрузились в древний мир звуков. В великолепном исполнении друга семьи, настоятеля сочинской церкви "Сурб Хач" Тер Комитаса, звучали неувядаемые произведения армянского фольклора, а песня "Киликия" по просьбе гостей звучала трижды. Но самым трогательным моментом вечера был дебют юного Тиграна, декламировавшего стихи Геворга Эмина:

Я стар как Арарат, я - древний
армянин.
Здесь Ной топтал снега
сияющих вершин,
И Бэла грозного сразил мой меч
отважный,

И камень с незапамятных времен,
Проросший мхом, я обтесал упрямно,
Чтоб он мою кровью освящен,
Лег в основание языческого

Храма...

Благословлен мой род, его
величье свято,
Изгнаником я был - и Родину
обрел.

Я древний армянин, ровесник
Арарата,
Чьей седины крылом касается орел.
...

Да, слова нет, - мы маленький народ,
Но наши кирпичи в том зданье, что
время воздвигает.

Кусок урана мал, а шлет свои лучи
Тысячелетьями и все не иссякает.

Слушая Тиграна, невольно осознаешь: "Нет, не угас огонь в армянских очагах".

Слева - Карина, Наира, Тигран, Варткес, Кнарик, Гаяне, Петрос, 2011 г.

вобождал Кенигсберг. За проявленный героизм был награжден орденами и медалями. Будучи уже реабилитированным, воевал за Берлин. Войну закончил в армии генерала Баграмяна, стоявшей против вооруженных до зубов формирований хваленного фашистского генерала Венка. Вернулся Айк домой в 1946 году в звании сержанта, с множеством боевых наград на груди, среди которых особо выделялся орден "Красной Звезды".

Сразу по возвращении Айка вызвали на беседу в НКВД, извинились за ошибку, допущенную перед войной, что было редчайшим явлением для тех времен. Оперативные работники сообщили, что в ходе длительных разбирательств было установлено, что Айка оклеветали, никаких претензий к нему нет, он может и далее работать во благо Отечества. Были ли обиды? Нет, герой-фронтовик не мог опуститься до уровня обид. Любовь к Родине, со слов Айка, перекрыла все. Да и не было времени на обиды, надо было поднимать страну после разрушительного военного лихолетья. Родина нуждалась в квалифицированных специалистах, и Айк, как заслуживающий особого доверия человек, был назначен на ответственную должность инспектора по группе сочинских колхозов (аналог нынешней Счетной палаты). За короткий промежуток времени он полностью восстановил систему учета сельхозпредприятий, пришедшую в упадок за годы войны. Проработав два года инспектором, Айк вернулся на должность главного бухгалтера родного колхоза.

К 1957 году дали знать полученные в застенках и на войне проблемы со здоровьем, и он попросился на более спокойную работу - бухгалтером расчетного отдела своего предприятия, на которой проработал до 1972 года. Уйдя на пенсию, старый воин не мог оставаться в стороне от дел. В составе совета ветеранов он принимал активное участие в патриотическом воспитании молодежи,

Краснодарского политехнического института в г. Сочи, затем поступил на общетехнический факультет этого вуза. В период обучения встретил свою вторую половину Кнарик Атамовну, в 1971 году у них родилась дочь Гаянэ, а в 1975 - сын Петрос. Как было принято, после трех лет обучения в сочинском филиале политехнического института, студенты распределялись в вузы Краснодара, Новороссийска и Москвы. Успешные студенты Варткес и Кнарик были направлены в престижный московский вуз - Институт народного хозяйства имени Плеханова. Для обучения в этом вузе пришлось за короткий период времени дополнительного освоить и сдать 15 предметов, лишь после этого их зачислили на факультет технологии и организации общественного питания.

В те годы многие жили трудно, поэтому молодой семье приходилось искать возможность получения какого-либо заработка помимо стипендии. Варткес выкраивал время и подрабатывал поваром в организациях общественного питания Москвы. Заприметив молодого повара, умевшего готовить ди-ковинные для того времени кавказские блюда, руководители предприятий неохотно расставались с ним, так как успевшие привыкнуть к его блюдам гурманы требовали от рестораторов именно тех полюбившиеся блюда.

Закончив в 1975 году институт, молодая семья вернулась в Сочи, работали по специальности в известных заведениях общественного питания города. Передовик производства Кнарик Атамовна вплоть до начала перестройки была технологом пищевого производства, а Варткес Айкович, как уникальный дипломированный специалист, талантливый организатор производства, по поручению администрации городских органов города долгие годы руководил ведущими предприятиями общественного питания. Старожилы помнят высочайшее качество обслуживания сочинского ресторана "Дорожный", который длительное время,

Վերջին տարիներին սկսեցին գրել «քրիստոնյա», որը թույլ է տալիս ցանկացած պետական պաշտոնյայի շատ արագ ի հայտ բերել հայկական ինքնուրիունը և ըստ այդմ դանդաղեցնել կամ մերժել հայի ցանկացած դիմուն:

Հայկական վարժարան ընդունվելու համար պարտադիր էր երկու ծնողների 100-տոկոսանոց հայ լինելու մասին փաստաթուղթը ներկայացնել ՆԳՆ-ից (ճիշտ է ներկայում բավական է փաստել մի ծնողի հայ լինելը):

Կրտսահմանյան անձնագիր ստանալու համար հայերը պետք է դիմեն

ՆԳՆ Ուստիկանության «Արտասահմանցիների բաժանմունք», որը միայն վերջերս վերանվանվեց «Փոքրամասնությունների բաժանմունք», որտեղ պետք է պարզաբանվեր մեկնան նպատակը, պետության գլխին փորձանք չդառնալու մասին խոստում տրվեր, և յսկեր ԱՍՍ-Ա-ի կողմից հրականացված դեպքերի մասին դասախոսություններ: Նույնիսկ նրանք, ովքեր կարողանում էին ծանոթով կամ կաշառքով ստանալ այդ փաստաթուղթը, տեսնում էին, որ իրենց անձնագրի համարը սկսվում է «31-ով»:

Երկի ամենադաժանը կատարվում էր հայ տղամարդկանց հետ բանակում, նախկինում էլ բազմից հայտարարելու դրսության մասին:

Երբ անունն արձանագրվում է «անբարեհույսների ցանկում», որոնք զինծառայության ժամանակ երբեք չեն կարողանալու գինամթերքի պահեստի հեթապահ դառնալ կամ համանան այլ չնշին պաշտոն գրադանքում, որ իրամանատարը հագրավոր գինամթերքի ներկայությամբ հրամայում էր՝ «ազ անցնեն նախկինում բանտարկվածներն ու քրիստոնյաները»:

Հրավի զարմանալի է վերջերս պաշտոնային հայտ եկած կողի մասին այս աստիճանի զարմանքը, քանի որ թուրքական պետության ներկայացնությունը հրամայում էր՝ «31-ով»:

պաշտպանվելու իրավունքը:

Կարձ ասած՝ Լոգանի պայմանագիրը, հակառակ որոշ թուրքերի և հայերի կարծիքի, ոչ թե արտոնություններ է ընձեռում, այլ հայերին հնարավորություն է տալիս 1915-ից հետո իրավահավասար քաղաքացիներ լինել Թուրքիայում, այսինքն՝ «թուրքերին արգելում է ուստե՛ հայերին»:

Թուրքիայում որևէ գրված օրենքը չկա հայերին պետական աշխատանքի՝ աղբահավաքից մինչև նախարար, գինվորական ծառայության բացառությամբ պարտադիր զրակոչային, չընդունելու, սակայն տասնամյակներ շարունակ կիրառվել է չգրված օրենքը, որի համաձայն՝ հայերը գերծ են մնացել պետական կյանքին մասնակցությունից: Ավելի ուշ արդեն հայերը նույնիսկ չեն էլ դիմում պետական պաշտոնների համար:

Զարմանալի չէ, որ թուրք հասարակության լայն շրջանակներում դեռ մուր է, որ հայերը չեն կարող որևէ պետական պաշտոն գրադանքներ: Եթե ես հայերի գաղտնի կողավորման բացահայտումից առաջ ներկայացնում էի նման սահմանափակումների արկայությունը, իմ թուրք ընդդիմախոսները թերահավատությամբ հերքում էին նման հնարավորությունը՝ «հիմնավորություն», որ դա հակասում է ժողովրդավարության սկզբունքներին, և պետությունը՝ հանձննա չինովնիկների, չի կարող տեղեկանալ մարդու ազգության

մասին:

Հատկանշական է, որ ես, կոնկրետ օրինակներից բացի, սկսեցի փաստեր բերել պետության կողմից հայ քաղաքացիների ընդհանրական նույնականացման մասին՝ նշելով հայերի անձնագրերի սերիայի սկզբի 31 թվանշամի արկայությունը: Ինձ չի համարություն է մեկը, որ Մալաթիայից էր, գրաված հանեց սեփական անձնագիրը և հայտարարեց, որ ինքը թուրք է, իր ընտանիքում թուրքեր են, սակայն իր անձնագրի համարը ևս սկսում է 31-ով, ինչը վկայում է իմ անտեղյակության կամ զրապարտության մասին: Զկարդարանալով զապել վրդովմունք՝ նրան խորհուրդ տվեցի ուսումնասիրել սեփական ընտանիքի արմատները:

Կարձ ժամանակ անց «զտարյուն թուրքն» ինձ տեղեկացրեց, որ իր պայմանական արկայությունը բարերար կամ թերի ուսումնասիրության վրա հիմնված պետության անենակարևոր սկզբունքը՝ «հայը վտանգավոր է», նա նոյնիսկ կարող է մոռանալ իր ազգային ինքնությունը, իսկ պետությունը պարտավոր է միշտ հիշել և հարկ եղած դեպքում հիշեցնել, ինչը և արվում է մինչ այժմ:

<http://civilnet.am>

Ակին Օգենյան

Լոգանի պայմանագրով շատ հստակ սահմանված է Թուրքիայում ազգային փոքրամասնությունների (հայ, հույն, հրեա)` սեփական դպրոց, եկեղեց, այլ հասարակական կառույցներ ու կալվածքներ ունենալը, ներկարելը, պահպանելն ու զարգացնելը: Պետությունը պարտավոր է նյութական աշխատանքների և աղքանական փոքրամասնությունների ինքնության պահպանման ուղղական դադարի, մասնավորապես՝ ազգային կրթական հաստատություններին, մասնություն:

Ամրագրված է օրենքի առաջ հավասար լինելու, քաղաքական իրավունքությունը օգտվելու, ազատ տեղաշարժվելու, իր լեզուն պահպանելու և օգտագործելու, ցանկացած պետական և ոչ պետական կարույցում աշխատելու և աշխատանքի ժամանակ ուժումներից ու ճնշումներից ու ճնշումների համար:

Պուլիս, «Սարմարա».- Այս շրջանին, եթե թուրքիոյ իշխող Արդարութիւնն եւ բարգաւաճում կուսակցութեան կառավարությունը գգոյշ վերաբերում ցոյց կու տայ փոքրամասնութիւններու կալուածներուն նկատմամբ, եւ եթե Անաստոլուի զանազան շրջաններու մէջ հայերէ մնացած ինքն եկեղեցները վերանորոգելու ու զանոնք գրօսաշրջական այցելութեան համար բանալու որոշումներ կը տրուին, Տրավական հրապարակում էն հասնող լուր մը նտածել կու տայ, թէ փոքրամասնութիւնները տակաւախ պէտք է պատրաստ ըլլան անհաճոյ լուրեր լսելու:

Տրավականի մէջ, Վագրֆներու տնօրինութիւնը որոշած է հայկական պաշտամունքի ու նամազի աղօթքի համար բանալու յուներու Ապատֆիա նշանաւոր եկեղեցին: Այս եկեղեցին, որ շատ մաքրու վիճակի մէջ կը գտնուի ներկայախ, ուշագրաւ է պատերու վլայ ունեցած իր քրիստոնէական որմանկարներով: Մինչեւ վերջերս, այս եկեղեցին կը գործածուէր իբրեւ թանգարան:

Այս նշանաւոր եկեղեցին մինչեւ վերջերս կը պատկանէր մշակույթի նախարարութեան, բայց դատական որոշումով անոր սեփականատիրութիւնը մշակույթի նախարարութեան վեհական պարզությունը նախաձեռնութիւնը ներկայացնելու ու առաջ ուղարկելու մէջ կարգադրության մարդը, այդ իրավակի որման նամազի:

ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ ՅՈՒՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ ԻԲՐԵՎ ՍԶԿԻԹ ՊԻՏԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԻ

Կարմերը ծածկության ճերմակ վարագույթի համար, եւ որպէսզի աղօթքի ընթացքին քրիստոնէական բանալու յուներու կարողանաւոր չափությունը չափանական համար պահպանության մարդու ազգության

են, որ հստակ թվեր ունեն նոյնիսկ իսլամ ընդունած հայերի մասին:

Առկա են բազմաթիվ հստակ փաստեր, որ պետությունը միշտ էլ հետևել, զգուշացնելով կամ համանան այլ չնշին պաշտոնավոր գրադանքի քաղաքացիների ներկայությամբ հրամայում էր՝ «ազ անցնեն նախկինուում ու քաղաքացիներն ու քաղաքացիները»:

Հրավի զարմանալի է վերջերս պաշտոնային հայտ եկած կողի մասին այս աստիճանի զարմանքը, քանի որ թուրքական պետության ներկայացնությունը հրամայում էր՝ «31-ով»:

յալ սիրելի Այշե տատիկի հսկական անունն Աղավանի է եղել, և այդ պատճառով նրան մի քանի ամիս անինաստ հարցաքննուում են ռազմական ոստիկանությունը: Արդյունքում նա դժվարանում է ասել՝ ո՞րն է ավելի ծանր հարցաքննուումնե՞րը, թե՝ տատիկի հայ լինելու բացահայտումը:

Հայերի կողավորումը թուրքիայում այնքան էլ մեծ հարված չէր ազգային ինքնագիտակցությամբ օժտված թուրքահայերի համար, սակայն դա սարսափելի հարված է այն թուրքերի համար, որոնց հայ նախկինուում ընտրել են դավանակիությունը և անցյալը լիովին մուանակարիքը:

Նրանք փորձում էին հայկական ինքնությունից ազատվել համար իրենց հետ տարած գերեզման, որպէսզի իրենց թուրքերն ու ծուռներն ապահով լիանք ունենան: Սակայն նրանք հաշվի չին աւել իրթիհաղական գաղափարախոսության վրա հիմնված պետության անենակարևոր սկզբունք՝ «հայը վտանգավոր է», նա նոյնիսկ կարող է մոռանալ իր ազգային ինքնությունը, իսկ պետությունը պարտավոր է միշտ հիշել և հարկ եղած դեպքում հիշեց

ԱՐԱՄ ԿԱՆՍՈՒԹՅԱՆԸ ծնվել է 1951 թ. Արխագիայի Մերինեովի գյուղում: Բարձրագույն կրթությունը ստացել է Խաբարովսկի համամիլիթենական իրավաբանական ինստիտուտի իրավաբանական բաժնում: Որպես փաստաբան՝ աշխատում է Արխագիայի փաստաբանների պայմանում, սակայն գրականությունը նրան ուղղվել է միշտ. Կանսույանը հեղինակ է «Քնար», «Սիածուլում», «Թոհիչք» բանաստեղծությունների և պետմների ժողովածուների:

- Իրավաբանություն և գրականություն. ինչպես են համատեղվում այս երկու տարրեր աշխարհները:

- Գրականությունը իմ մեջ նստած էր դեռ մանկուց, այն ժամանակ առ ժամանակ զայխ էր, եկածը ես թղթին էի տալիս: Հշում եմ՝ դեռ 4-ոդ դասարանում եմ գրել իմ առաջին բանաստեղծությունը:

Ենու արդեն սկսել եմ գրել պարբերաբար: Թթվիլիսիում իրատարակվող «Կամուրջ» գրական ալմանախում տպագրվեցին իմ մի քանի բանաստեղծությունները, որով ես փաստուեմ 29 տարեկանում մնա գրականություն: Այդ տարիներին գրած բանաստեղծություններից մեկը ինձ հետ է միշտ.

Հորս մաքուր աչքերից
ուրախություն կցայտեր,
Երջանկության առվի պետ
տան շեմին կրափեր,
Ու մեր տունը բարդու պես առվի
ջրից կանաչած՝
Լուս աշխարհի պարտեզում՝
ծաղկե մի փունջ էր դարձած:
**Հիմա հորս աչքերին զիշերներն
են լուս թափվում՝
Պատից կախված նկարից ին
արևն**

Է արտասպում:

1986 թ. իրատարակեցի բանաստեղծություններիս առաջին ժողովածուն՝ «Քնար»-ը: Երկրորդ՝ «Սիածուլում» ժողովածուն իրատարակվեց 1992 թ. Թթվիլիսիում, դա այն ժամանակ էր, երբ ընթանում էր վրաց-արխական պատերազմը, և գիրքը մնաց Թթվիլիսիում, ես մի երկու ննուշ տեսա ընդամենք:

Պատերազմը փոխեց իրադրությունը. պետք էր հաց վաստակել, ու մենք բոլորս անցանք ուրիշ գործի, գրականությունը կարծես մղվեց հետին պլան: Բայց դա թվայցալ էր, ես շարունակում էի գրել, ստեղծագործություններս ամբարեցի մի գրքում: Երրորդ գիրքը՝ «Թոհիչք»-ը, երազում էի տպագրել հայրենիքում, և այդպես էլ եղավ. այն տպագրվեց 2008 թ. Երևանում:

- **Ի նշ թեմաներ են հուզում պի-
յուռքում ապրող և ստեղծագործող
Արամ Կանսույան գրողին:**

- Ի՞նչը կարող է մարդուն հուզել՝ նախ՝ Հայրենիքը: Եթե գիրքը բացեն, անմիջապես կտեսնեն քարերի աշխարհ, դա հայրենիքն է: Մարդ երկրորդ հայրենիք չի կերտում, հայրենիքն է մարդուն կերտում: Եթե հայրենիք մարդն են, ուրեմն անպայման պիտի հայրենիք երգել: Երկրորդ աշխարհի թեման է՝ որտեղից է ուղարկել աշխարհը և աշխարհը կարծել է աշխարհը աշխարհը:

Արամ Կանսույան, Երևան, 2012 թ.

Հատված Սուխումի համայնապատկերից:

մասին եմ երգում և երգելու եմ մշտապես: Թեմաները շատ են, փորձում եմ բազմակողմանի մտածել ամեն ինչի մասին և ներկայացնել:

Մեկ-մեկ սիրուս լաց է լինում, երբ լիրիկա է զայխ, մեկ-մեկ բռնկվում է, երբ ուրիշ թեմաներ են զայխ, և այդպես վերափոխելով, վեր ու վար, վերև-ներք կամ ծռելով աջ և ձախ՝ հասնում եմ այնտեղ, որտեղ սիրոս է քաշում, գնում եմ այնտեղ, որտեղ ուղում եմ: Ի վերջո, թիշբի մեջ եմ, չէ:

- Հայաստանի հետ Զեր գրական կապերը Ե՞ր են սկսվել: Եվ ի՞նչ զգացիք Հայաստանի գրողների միության անդամ դառնալով:

- Հայաստանի հետ գրական կապերը Ե՞ր են սկսվել են շատ վաղուց: Առաջին բանաստեղծություններս սկսել են տպագրել «Գարուն» ամսագրում, «Գրական թերթում»: Խորհրդային տարիներին մի քանի անգամ մասնակցել եմ Հայաստանում՝ Սևանում, Շաղկաձորում կազմակերպված գրողների հավաքներին: Խորհրդային Միության փուլացելուց հետո երկու անգամ մասնակցել եմ Հայաստանի գրողների միության կազմակերպած սիրության գրողների հավաքներին:

Արխագիայում երբ կրիվը սկսվեց, մեր գրական, իրատարակչական կապը Հայաստանի հետ կտրվեց:

Իսկ ինչ վերաբերում է Երկրորդ հարցին, անպայման գգում ես հուզմունք, գգում ես Երջանկություն, որ քո ժողովուրդը թեզ գնահատել է, որ դու ճիշտ ճանապարհով ես գնացել, և քո արածը ինչ-որ տեղ քո ժողովուրդի համար է:

- Հանդիպումը Հայաստանի հետ ի՞նչ զգացողություններ է առաջա-

ՀԱՅՐԵՆԻՔԴ Ե ԿԵՐՏՈՒՄ ՔԵԶ

ներ՝ արարողությունների:

Հայկական դպրոցները, որոնց գերակշռող մասը միջնակարգ է, երեք տասնյակից ավելի են: Լեզուն շատ կարևոր է մարդու համար, եթե լեզուն կորավ, ուրեմն չկա ազգը, դպրոցն ու գրողներն են պահպանում լեզուն: Գրողը պետք է շրջապատի հետ շիվի, որ և իրեն ճանաչեն, կարդան, և իր միջոցով երեխայի մեջ սեր արթնանա լի բանաստեղծներին, նրանց խոսքը, շատ բան կիրավիչ նրա կյանքում:

Ժամանակին մենք մտածում էինք՝ տեսնես ինչպես են մտածում գրողները, հետո զայխ էին նրանք՝ Կապուտիկյանը, Շիրազը, մյուսները: Մենք էինք հրավիրում գրողների, մշտական կապ կար և տեղի, և Հայաստանի գրողների հետ: Հայաստանի հետ այդ կապը պիտի նորից հաստատվ և ավելի սերտանա, դա անհրաժեշտ է բոլորի: Հայերն իրենց ազգային նկարագիրն ու մշակույթը, լեզուն, հավատը կարողացել են պահպանել, երբ շիվել են Հայաստանի հետ. դա շատ կարևոր հանգամանք է: Հայաստան է զբավում հայապահպանմանը և հայկերտմանը: Եթե Հայաստանի հետ կապերը ամուր չլինեն, մենք ուժացնենք կրտանա կույզը:

- Ի՞նչ ցանկություններ ունեք:

- Առաջինը ես կուզեի, որ ճանապարհները բացվեին, և ժողովուրդը գար ու գնար: Ես գիտեմ շատ մարդիկ, որոնք այսօր կուզեն զայ Հայաստանը տեսնելու: Մարդ եթե կամենում է գնալ իր հայրենիքը տեսնել և չի կարողանում դա անել, դրանց վայրի հայ է:

Ամենավատն այն է որ մենք չունենք ճանապարհ դեպի Հայաստան, որպեսզի մեր դպրոցների շրջանավարտները մտածեն այն մասին, որ Վաղը կարող են հայտնվել Հայաստանում, եթե ցանկանան բուհերում սուսակներ են այն պահպանում ինչ-որ լուսի բեկումով, ինչոր քանու խշշողվ, հոգու չափումներ չկան: Ես մի բանաստեղծության մեջ գրել եմ. «Եթե իմ հոգին չափել լոգում եք, իմ հոգու չափը հոգով չափեցնեք»:

Ամենավատն այն է որ մենք չունենք ճանապարհ դեպի Հայաստան, որպեսզի մեր դպրոցների շրջանավարտները մտածեն այն մասին, որ Վաղը կարող են հայտնվել Հայաստանում, եթե ցանկանան բուհերում սուսակներ են այն պահպանում ինչ-որ լուսի բեկումով, ինչոր քանու խշշողվ, հոգու չափումներ չկան: Ես մի բանաստեղծության մեջ գրել եմ. «Եթե իմ հոգին չափել լոգում եք, իմ հոգու չափը հոգով չափեցնեք»:

Հայերնիքում անպայման լիցքավորվում ես, որովհետև ուղղակի գոնուում ես Հայերնիքում: Հիմա զայխ եմ այնպես, ինչպես իմ տուն են զայխ, գնում եմ այստեղից այն զգացողությամբ, կարծես պիտի վաղը կերպարանամ:

Հայաստանը Սփյուռքի համար ամեն ինչ է, առանց Հայերնիքի Սփյուռք չի կարող հարատել: Հայաստանը հայապահպանմամբ է հայրենիք և նոր հայի կերտմամբ, նոր կերպարի կերտմամբ: Սա է ինձ համար իսկական Հայաստանը:

- Հայ համայնք ասելով մարդիկ նախ հասկանում են եկեղեցի և դպրոց: Արխագիայում և՝ ու այդպես է:

- Գագարյում կարուցվում է և շուտով կապարտվի հայ առաքելական միակ եկեղեցու շինարարությունը: Ութեւ այն դեռ չի բացել դրսերը, սակայն հոգևոր հովիկը՝ Տեր Սեղմանը, ակտիվ գործունեություն է ծավալում, հասնում է Արխագիայի բոլոր շրջան-

Հարցագրույց՝
բանաստեղծուիի
Սուսաննա Ներսեսյանի

Գիշավոր խմբագիր և համարի պատասխանառու՝ ԱՄՊԵՅ ՎԱՐԴԱՐԱՅԻ: Լրատվական գործունեություն իրականացնող՝ «ՀԱՅԵՆ» հայրենակացական-բարեգործական հասարակական կազմակերպություն: Դաստիարակություն՝ Երևան-37, Ազատության 2, բն. 8: Հեռախոս՝ (+374+10) 20 21 26: Գրանցման վկայական՝ N 03Ա054979, տրված՝ 26.06.2002թ.: Խմբագրությունը ոչ միշտ է համակարծիք հեղինակների տեսակետներին:

“ՀՅԱՅՆ ԱՄՊԵՆԻԿԱՆ” (ГОЛОС ԱՄՊԵՆԻԿԱՅ). Եղեք մայս